

รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วม: การเชื่อมโยงทรัพยากรชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความยั่งยืน

ปฐมภ อ่อนอ่อน

วิทยาลัยการจัดการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ

Educational Management Model for Participatory Product Innovation: Linking Community Resources, Local Wisdom, and Sustainability Outcomes

Patompop On-oun

Management for Development College, Thaksin University, Thailand

Article Info :	Research Article
Article History :	Received May 10, 2026
	Revised July 31, 2026
	Accepted September 04, 2026
Corresponding Author :	Patompop On-oun
E-mail Address :	patompop.o@tsu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วม: การเชื่อมโยงทรัพยากรชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความยั่งยืนมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม 2) พัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และ 3) ประเมินผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ภายใต้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา คือ นิสิตระดับปริญญาตรี หลักสูตรการจัดการบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสมัยใหม่ วิชาเอกการจัดการการประกอบการทางสังคม โดยบูรณาการการเรียนรู้ผ่านโมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น จำนวน 3 รายวิชา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบประเมินความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการศึกษาที่เกิดประสิทธิผลสูงสุดคือการเรียนรู้แบบร่วมสร้างสรรค์บนฐานชุมชน ซึ่งเกิดจากการบูรณาการความรู้ทางวิชาการเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ผลการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบประเภทขนมขบเคี้ยวเสริมใยอาหาร ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร โดยผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งในด้านคุณค่าทางโภชนาการและการสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน และ 3) ผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนพบว่า นวัตกรรมดังกล่าวสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน ลดปริมาณขยะทางการเกษตรตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างสถาบันการศึกษากับชุมชน ข้อค้นพบจากการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้ประกอบการทางสังคมและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การจัดการศึกษา นวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม ทรัพยากรชุมชน ความยั่งยืน การประกอบการทางสังคม

Abstract

Under the research topic, Educational Management Model for Participatory Product Innovation: Linking Community Resources, Local Wisdom, and Sustainability Outcomes, this study aimed to: 1) develop an educational management model that promotes participatory innovation; 2) develop an innovative product prototype utilizing community resources and local wisdom to meet consumer demands; and 3) evaluate sustainability outcomes across economic, social, and environmental dimensions. The study employed a mixed-methods approach within a Participatory Action Research (PAR) framework. The target group consisted of undergraduate students in the Modern Management program, majoring in Social Entrepreneurship. Their learning process was integrated through a Local Community Economic Development module comprising three courses. Research instruments included focus group discussions, in-depth interviews, and consumer satisfaction assessment forms. The findings revealed that: 1) The most effective educational management model was the Community-based Co-creation Learning Model, which successfully integrated academic knowledge with local wisdom. 2) The product innovation development resulted in a dietary fiber snack prototype utilizing agricultural waste. Consumer satisfaction was at the highest level, particularly regarding nutritional value and the reflection of community identity. 3) Regarding sustainability outcomes, the innovation generated economic value for the community, reduced agricultural waste based on Circular Economy principles, and established a strong collaborative network between the academic institution and the community.

Keywords : Educational management, Participatory innovation, Community resources, Sustainability outcomes, Social entrepreneurship

บทนำ

ปัจจุบันการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวให้เข้ากับพลวัตของตลาดโลก แม้หลายชุมชนจะมีความโดดเด่นด้านทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) แต่ยังขาดการนำองค์ความรู้สมัยใหม่ไปต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค (Consumer demand) อย่างแท้จริง การยกระดับศักยภาพของชุมชนจึงมีความจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสร้างนวัตกรรมสังคม ซึ่งหมายถึง การสร้างสรรค์แนวคิดผลิตภัณฑ์ บริการ หรือรูปแบบใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีการเดิม โดยกระบวนการดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วยแก้ปัญหา แต่ยังสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ๆ และดึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ อย่างคุ้มค่า (Murray, R. Caulier-Grice, J. & Mulgan, G., 2012) (Phills, J. A. Deiglmeier, K. & Miller, D. T., 2008) นวัตกรรมสังคมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงมรดกทางวัฒนธรรมเข้ากับโอกาสทางเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การจะสร้างนวัตกรรมสังคมที่ยั่งยืนได้นั้น จำเป็นต้องมีกลไกสนับสนุนที่เข้มแข็งโดยเฉพาะบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการเป็นหุ้นส่วนทางวิชาการร่วมกับชุมชน (Academic collaboration) การจัดการศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะในสาขาการประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurship) จึงได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์จากการเรียนรู้ในห้องเรียนไปสู่การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based Learning) กระบวนการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถบูรณาการความรู้ทางวิชาการเข้ากับการลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ เพื่อพัฒนานวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม

(Participatory innovation) ที่เกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างผู้เรียน คณาจารย์ และคนในชุมชน (Moulaert, F. et al., 2013)

ภายใต้บริบทพื้นที่ของจังหวัดสงขลา โดยเฉพาะอำเภอสิงหนคร เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดดเด่นด้านเกษตรกรรม ประมง และอาหารพื้นถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกว่า 13 กลุ่มที่มีภูมิปัญญาเฉพาะ เช่น การแปรรูปเปลือกโกโก้ และสูตรอาหารดั้งเดิม แต่ยังเผชิญปัญหาวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรที่ไม่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ และขาดช่องทางการตลาดสมัยใหม่ ซึ่งเป็นช่องว่างสำคัญที่การบูรณาการรายวิชาในโมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นจะเข้ามาช่วยแก้ไขได้

จากบริบทดังกล่าว การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่บูรณาการรายวิชาในกลุ่มโมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนนวัตกรรมสังคม งานวิจัยนี้มุ่งแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงทรัพยากรชุมชน การพัฒนานวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และการสร้างผลลัพธ์ด้านความยั่งยืน (Sustainability outcomes) ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งรูปแบบดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงอย่างเป็นพลวัตระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น ความร่วมมือทางวิชาการ และกลไกตลาด อันจะเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างผู้ประกอบการทางสังคมที่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม ผ่านการบูรณาการรายวิชาในกลุ่มโมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นเพื่อสอดคล้องด้านความร่วมมือทางวิชาการ
2. เพื่อพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ที่เกิดจากการประยุกต์ใช้ทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคเป็นผลมาจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์
3. เพื่อประเมินผลลัพธ์ด้านความยั่งยืน ในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากกระบวนการจัดการศึกษาและการพัฒนานวัตกรรมร่วมกับชุมชนอย่างความยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ภายใต้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน (Moulaert, F. et al., 2013) เพื่อพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน โดยบูรณาการกระบวนการวิจัยเข้ากับการจัดการศึกษาในโมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ของนิสิตหลักสูตรการจัดการบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสมัยใหม่ วิชาเอกการจัดการการประกอบการทางสังคม คณะผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ซึ่งสอดคล้องกับรายวิชาในโมดูล ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย

1. ด้านการจัดการศึกษา มุ่งศึกษาการออกแบบและดำเนินกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ผ่านโมดูลการเรียนรู้ เรื่องการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งบูรณาการร่วมกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อส่งเสริมให้นิสิตและชุมชนเกิดทักษะการสร้างนวัตกรรมร่วมกัน (Co-creation)

2. ด้านการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ มุ่งเน้นกระบวนการแปลงทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์นวัตกรรมสังคม โดยเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value addition) จากวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรตามแนวคิด

เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และการพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของความต้องการของผู้บริโภค (Demand-driven Innovation) โดยมีกรณีศึกษาหลักคือ ผลิตภัณฑ์ต้นแบบขนมขบเคี้ยวเสริมใยอาหาร

3. ด้านผลลัพธ์ความยั่งยืน ศึกษาและประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังการนำรูปแบบการจัดการศึกษาและผลิตภัณฑ์ต้นแบบไปใช้

2. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรในการศึกษานี้ ประกอบด้วย นิสิตระดับปริญญาตรี หลักสูตรการจัดการบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสมัยใหม่ วิทยาลัยการจัดการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ และผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ อำเภอลำพูน จังหวัดสงขลา

กลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ดังนี้

1. นิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาการจัดการสมัยใหม่ วิชาเอกการจัดการประกอบการทางสังคม ที่ลงทะเบียนเรียนในชุดวิชาการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น จำนวน 60 คน ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม

2. ตัวแทนจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้นำชุมชนในพื้นที่ จังหวัดสงขลา จำนวน 13 กลุ่ม ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรและภูมิปัญญา และเป็นผู้ร่วมดำเนินการทดลองและพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

3. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการนวัตกรรมและอาหาร จำนวน 3 ท่าน คัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ตรงด้านการพัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์อาหาร เพื่อตรวจสอบคุณภาพและความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการศึกษาที่พัฒนาขึ้น

4. กลุ่มตัวอย่างผู้บริโภค จำนวน 13 คน คัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นตัวแทนจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 13 กลุ่มในพื้นที่อำเภอลำพูน จังหวัดสงขลา (กลุ่มละ 1 คน) ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับที่ระบุในข้อ 2 ทั้งนี้เพื่อให้มั่นใจว่าผลการประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบสะท้อนมุมมองของทุกชุมชนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างครบถ้วน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย แผนการจัดการเรียนรู้แบบโมดูล โมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น จำนวน 3 รายวิชา ที่ออกแบบกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) เพื่อใช้เป็นกลไกในการให้สัตยาบันพื้นที่และทำงานร่วมกับชุมชน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guidelines): เป็นแบบมีโครงสร้างหลวม ๆ (Semi-structured) ใช้สำหรับกลุ่มนิสิตและตัวแทนวิสาหกิจชุมชน เพื่อระดมสมอง ค้นหาความต้องการ วิเคราะห์ศักยภาพทรัพยากร/ภูมิปัญญา และร่วมกันออกแบบแนวทางการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ผ่านแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form): แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเจาะลึกข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน อุปสรรค และแนวทางการสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

แบบประเมินความพึงพอใจ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้กับกลุ่มผู้บริโภค

4. ขั้นตอนการวิจัย

4.1 การออกแบบหลักสูตรรายวิชาเพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม

เพื่อให้รูปแบบการจัดการศึกษาที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นระบบและสามารถถ่ายทอดซ้ำได้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการออกแบบหลักสูตรแบบย้อนกลับ (Backward Design) (Wiggins, G., & McTighe, J., 2005) ร่วมกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยบูรณาการกับรายวิชาในโมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น จำนวน 3 รายวิชา ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชนและการจัดการทุนทางสังคม (Community Analysis and Social Capital Management) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น (Local Community Economic Development) และโครงการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น (Community Project Management and Local Community Economic Development) โดยมีขั้นตอนการออกแบบ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ (Desired Results) ผู้วิจัยและคณาจารย์ประจำโมดูลร่วมกันกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้หลัก คือ นิสิตสามารถบูรณาการองค์ความรู้ทางวิชาการเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วมกับชุมชนได้ ผลลัพธ์นี้ถูกกำหนดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 และ 2 และถูกกระจายลงในรายวิชาทั้ง 3 รายวิชาของโมดูล

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดหลักฐานการเรียนรู้และเกณฑ์การประเมิน (Assessment Evidence) ผู้วิจัยกำหนดหลักฐานเชิงประจักษ์ของการเรียนรู้ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่เกิดจากการทำงานร่วมกับชุมชน (Product Prototype) และผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภค โดยใช้เกณฑ์การประเมินร่วมระหว่างคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และตัวแทนชุมชน เพื่อให้มั่นใจว่าผลลัพธ์การเรียนรู้สะท้อนทั้งมาตรฐานทางวิชาการและการยอมรับของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Plan) กิจกรรมการเรียนรู้ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 3 ระยะ และเชื่อมโยงกับรายวิชาทั้ง 3 รายวิชาของโมดูล ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความเชื่อมโยงระหว่างขั้นตอนหลักสูตร ระยะของ PAR และรายวิชาในโมดูล

ขั้นตอนหลักสูตร (Backward Design)	ระยะของ PAR	รายวิชาที่เกี่ยวข้อง	กิจกรรมหลัก
กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ พึงประสงค์	ระยะที่ 1: วิเคราะห์ ชุมชนและการจัดการ ทุนทางสังคม	การวิเคราะห์ชุมชนและการ จัดการทุนทางสังคม	ลงพื้นที่ทำ Resource Mapping และสัมภาษณ์ปราชญ์ ชาวบ้าน
ออกแบบหลักฐานการ เรียนรู้และเกณฑ์ประเมิน	ระยะที่ 2: พัฒนา นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ แบบมีส่วนร่วม	การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ท้องถิ่น	จัดเวทีระดมสมอง ทดลองสูตร และออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมกับ ชุมชน
ออกแบบกิจกรรมการ เรียนรู้และลงมือปฏิบัติจริง	ระยะที่ 3: ประเมิน ผลลัพธ์และทดสอบ ตลาด	โครงการจัดการและการ พัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ท้องถิ่น	ลงพื้นที่ทดสอบตลาด เก็บข้อมูล ความพึงพอใจของผู้บริโภค

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนและการจัดการทุนทางสังคม

ในระยะเริ่มต้น คณะผู้วิจัยและกลุ่มนิสิตได้ลงพื้นที่ศึกษาบริบทชุมชนเพื่อสร้างความคุ้นเคยและวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ (Community Analysis) กระบวนการในขั้นตอนนี้เน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและ

การสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน เพื่อทำแผนที่ทรัพยากร (Resource Mapping) ผลลัพธ์จากขั้นตอนนี้คือการค้นพบ ทูทางสังคม (Social Capital) ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร และทรัพยากรชุมชนที่ยังไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น วัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ถูกนำมาใช้เป็น ปัจจัยนำเข้า (Input) สำหรับการออกแบบนวัตกรรมในระยะต่อไป

ระยะที่ 2 การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วม

เมื่อได้ข้อมูลทุนชุมชน นิสิต คณาจารย์ และตัวแทนชุมชน ได้ร่วมกันจัดเวทีระดมสมอง (Focus Group) เพื่อนำองค์ความรู้ทางวิชาการด้านการประกอบการสังคมมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการนี้ก่อให้เกิดเป็นนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม (Participatory Innovation) โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development) ที่สร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับทรัพยากรท้องถิ่น ในขั้นตอนนี้ได้มีการสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบ (Prototype) และนำไปทดสอบเบื้องต้นเพื่อปรับปรุงสูตร บรรจุภัณฑ์ และรูปแบบการนำเสนอ ให้สอดคล้องกับทิศทางของตลาดและสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคใหม่ (Consumer demand) ได้อย่างแท้จริง

ระยะที่ 3 การประเมินผลลัพธ์และทดสอบตลาด โดยใช้โครงการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น

ระยะสุดท้ายคือการนำผลิตภัณฑ์ต้นแบบเชิงนวัตกรรมที่ผ่านการพัฒนาร่วมกับชุมชนไปทดสอบตลาดจริง (Market Testing) ผ่านการทำโครงการ นิสิตได้จัดเก็บข้อมูลความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ ทั้งในด้านคุณค่าทางโภชนาการ อรรถลักษณะของชุมชน และความเต็มใจในการจ่าย (Willingness to pay) การเก็บข้อมูลความพึงพอใจดำเนินการโดยกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภคซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 13 กลุ่ม กลุ่มละ 1 คน รวม 13 คน ทำการทดสอบผลิตภัณฑ์ต้นแบบจำนวน 1 รอบ ควบคู่กับการตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการจัดการศึกษาโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการนวัตกรรมและอาหาร จำนวน 3 ท่าน พร้อมกันนี้ ผู้วิจัยได้ประเมิน ผลลัพธ์ด้านความยั่งยืน (Sustainability Outcomes) ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ โดยวิเคราะห์ผลกระทบเชิงประจักษ์ทั้งในมิติ การสร้างรายได้ที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจ การหมุนเวียนใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าอันมีผลโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อม และการเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษากับชุมชนในภาคสังคม

5. สถิติในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ภายใต้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ ดังนี้

ประกอบไปด้วย

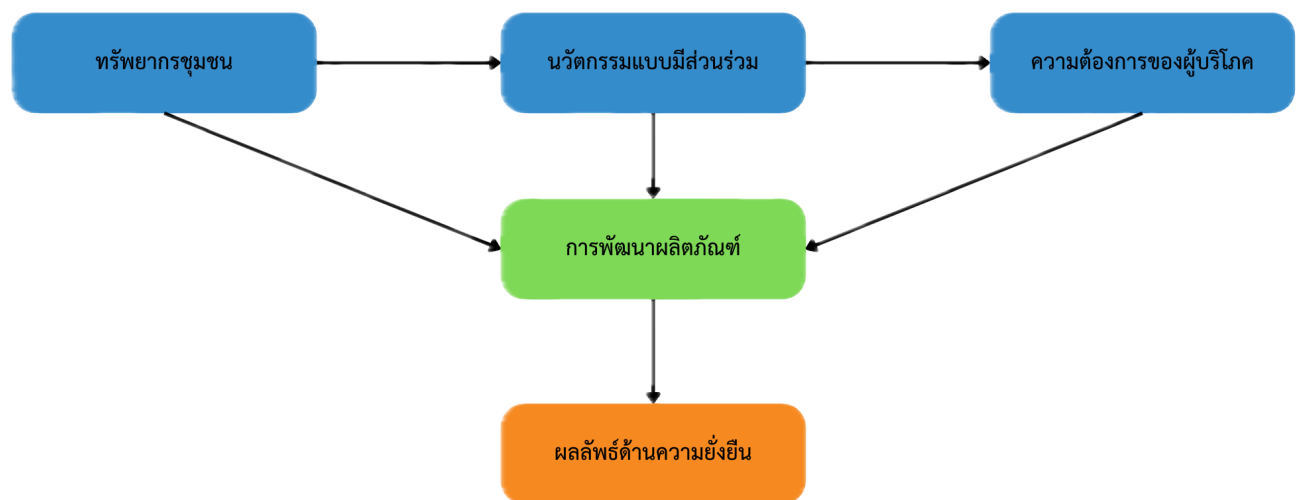
1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis) ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ปฏิบัติการ การสนทนากลุ่ม (Focus group discussions) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Coding) เชื่อมโยงประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย เช่น รูปแบบการจัดการศึกษา และกระบวนการสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ จากนั้นจึงทำการสรุปผลในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data Analysis) ข้อมูลที่ได้จากการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ เช่น ขนมอบเคี้ยวเสริมใยอาหาร ผู้วิจัยนำมาประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

6. กรอบแนวคิด

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดโดยมุ่งเน้นการบูรณาการความรู้ทางวิชาการเข้ากับบริบทของพื้นที่ เพื่อพัฒนานวัตกรรมและสร้างความยั่งยืน โดยสามารถอธิบายความเชื่อมโยงของตัวแปรได้ดังนี้

1. **ปัจจัยนำเข้า** ประกอบด้วยการใช้ ทรัพยากรชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้นทุนพื้นฐาน ผสมผสานกับความร่วมมือทางวิชาการ ผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอน
2. **กระบวนการ** ขับเคลื่อนผ่านการสร้างนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยมีปัจจัยสำคัญที่ช่วยทิศทางการพัฒนาคือการตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค
3. **ผลลัพธ์** นำไปสู่ผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนซึ่งครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

Figure 1 Research Conceptual Framework

ผลการวิจัย

1. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม ผ่านการบูรณาการรายวิชาในกลุ่มโมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นเพื่อสอดคล้องด้านความร่วมมือทางวิชาการ

ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อสร้างนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วมเนื้อหาผลการวิจัย จากการบูรณาการรายวิชาในกลุ่มโมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น พบว่ารูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมและเกิดประสิทธิผลสูงสุด คือรูปแบบ การเรียนรู้แบบร่วมสร้างสรรค์บนฐานชุมชน (Community-based Co-creation Learning Model) รูปแบบนี้ได้เปลี่ยนบทบาทของผู้เรียนจาก ผู้รับความรู้ เป็น ผู้สร้างนวัตกรรมทางสังคม และเปลี่ยนบทบาทของชุมชนจาก ผู้ให้ข้อมูล เป็น นักวิจัยร่วม (Co-researchers) กระบวนการนี้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบสองทาง (Two-way learning) โดยสถาบันการศึกษาเป็นผู้นำองค์ความรู้ด้านการจัดการธุรกิจและเทคโนโลยีเข้ามาเสริม ในขณะที่ชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาและทักษะการปฏิบัติงานจริง

2. การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่เกิดจากการประยุกต์ใช้ทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคเป็นผลมาจากการพัฒนา

ผลการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทรัพยากรชุมชน ผลสัมฤทธิ์จากระบบการจัดการศึกษาประเภทการเรียนรู้แบบร่วมสร้างสรค์บนฐานชุมชน ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความสามารถในการนำไปขยายผล ผ่านผลงานการพัฒนานวัตกรรมของนิสิตหลากหลายกลุ่มในบริบทชุมชนที่แตกต่างกัน โดยมีผลลัพธ์ผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่สำคัญ 2 รูปแบบ ดังนี้

1) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ประเภทขนมขบเคี้ยวเสริมใยอาหาร กรณีศึกษาชุมชนที่มีจุดเด่นด้านวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร เป็นการพัฒนานวัตกรรมที่เน้นการสร้างมูลค่าเพิ่ม จากทรัพยากรทางการเกษตรที่เหลือทิ้งในชุมชน เช่น เปลือกโกโก้ ผสมกับเทคโนโลยีทางอาหารจนได้ผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์กลุ่มผู้รักสุขภาพ โดยผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคพบว่ายอยู่ในระดับมากที่สุด (ดังแสดงในตารางที่ 1)

2) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ประเภทขนมขบเคี้ยวพื้นถิ่นแปรรูป (กรณีศึกษาชุมชนที่มีจุดเด่นด้านภูมิปัญญาอาหารดั้งเดิม) นิสิตอีกกลุ่มได้นำรูปแบบการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้กับชุมชนที่มีทุนทางสังคมด้านอาหารดั้งเดิม โดยนำแนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศตามโมเดลเศรษฐกิจใหม่ (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม [อว.], 2564) เข้ามาบูรณาการ กระบวนการนี้ได้ยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการปรับปรุงเนื้อสัมผัส การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัย และการสร้างแบรนด์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อให้สามารถขยายช่องทางการจัดจำหน่ายสู่ตลาดอีคอมเมิร์ซได้ ผลการทดสอบตลาดและประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคพบว่าได้รับการตอบรับในระดับสูงมากเช่นเดียวกัน (ดังแสดงในตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบเชิงนวัตกรรม

รายการประเมินความพึงพอใจ	ระดับค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านรูปลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน	4.62	0.55	มากที่สุด
2. ด้านเนื้อสัมผัสและความกรอบกรอบของผลิตภัณฑ์	4.40	0.68	มาก
3. ด้านรสชาติและความกลมกล่อมของวัตถุดิบท้องถิ่น	4.75	0.48	มากที่สุด
4. ด้านคุณค่าทางโภชนาการและการตอบโจทย์สุขภาพ	4.82	0.42	มากที่สุด
5. ความพึงพอใจในภาพรวมต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ	4.71	0.50	มากที่สุด

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบเชิงนวัตกรรมประเภทขนมขบเคี้ยวพื้นถิ่นแปรรูป

รายการประเมินความพึงพอใจ	ระดับค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์และความทันสมัยของแบรนด์	4.68	0.52	มากที่สุด
2. ด้านการรักษาเอกลักษณ์และรสชาติดั้งเดิมของชุมชน	4.76	0.45	มากที่สุด
3. ด้านความสะดวกในการบริโภคและการเก็บรักษา	4.58	0.58	มากที่สุด
4. ด้านความสอดคล้องกับแนวคิด BCG Model และความยั่งยืน	4.54	0.60	มากที่สุด
5. ความพึงพอใจในภาพรวมต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ	4.64	0.53	มากที่สุด

3. ผลลัพธ์ด้านความยั่งยืน ในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากกระบวนการจัดการศึกษา และการพัฒนานวัตกรรมร่วมกับชุมชนอย่างความยั่งยืน

ผลการประเมินผลลัพธ์ด้านความยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า นวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วมนี้ สามารถสร้างผลลัพธ์ด้านความยั่งยืน (Sustainability Outcomes) ได้อย่างเป็นรูปธรรมใน 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติเศรษฐกิจ: เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value creation) จากวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร นำไปสู่แนวทางการสร้างรายได้เสริมให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน 2) มิติสิ่งแวดล้อม: ส่งเสริมหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) โดยลดปริมาณขยะทางการเกษตรให้เป็นศูนย์ (Zero Waste) และ 3) มิติสังคม: เกิดความตระหนักรู้ร่วมกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น และสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1.สรุปผลการวิจัย

1.1 ด้านการจัดการศึกษา

ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อสร้างนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม การบูรณาการรายวิชาในกลุ่มโมดูลการจัดการและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น นำไปสู่การค้นพบรูปแบบ การเรียนรู้แบบร่วมสร้างสรรค์บนฐานชุมชน (Community-based Co-creation Learning Model) ซึ่งเป็นกระบวนการที่สร้างการเปลี่ยนผ่านทางบทบาทอย่างมีนัยสำคัญ โดยเปลี่ยนผู้เรียนจาก ผู้รับความรู้ ให้กลายเป็น ผู้สร้างนวัตกรรมทางสังคม และยกระดับชุมชนจากเพียง ผู้ให้ข้อมูลสู่การเป็น นักวิจัยร่วม กลไกดังกล่าวได้สร้างพื้นที่การเรียนรู้แบบสองทาง ที่สถาบันการศึกษาได้นำองค์ความรู้ด้านการจัดการและเทคโนโลยีมาหลอมรวมเข้ากับทุนทางสังคมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ทำให้เกิดนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อย่างแท้จริง

1.2 ด้านการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์

ผลการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทรัพยากรชุมชน รูปแบบการจัดการศึกษาที่พัฒนาขึ้น ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้จนเกิดเป็นนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ต้นแบบ 2 รูปแบบที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่ (Demand-driven) ได้อย่างเป็นรูปธรรมได้แก่

นวัตกรรมประเภทขนมขบเคี้ยวเสริมใยอาหาร: เป็นการใช้องค์ความรู้ทางเทคโนโลยีอาหารมาสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) จากวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรในชุมชน โดยผลการทดสอบตลาดพบว่าผู้บริโภคมีความพึงพอใจในภาพรวมระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$, S.D. = 0.50) โดยเฉพาะในมิติของคุณค่าทางโภชนาการที่ตอบโจทย์แนวโน้มคนรักสุขภาพ ($\bar{X} = 4.82$)

นวัตกรรมประเภทขนมขบเคี้ยวพื้นถิ่นแปรรูป: เป็นการนำแนวคิด BCG Model มายกระดับภูมิปัญญาอาหารดั้งเดิมผ่านการปรับปรุงเนื้อสัมผัสและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีความทันสมัยเพื่อรองรับตลาดอีคอมเมิร์ซ ซึ่งผู้บริโภคให้ความพึงพอใจในระดับมากที่สุดเช่นกัน ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.53) โดยโดดเด่นที่สุดในด้านการรักษาเอกลักษณ์และรสชาติดั้งเดิมของชุมชน ($\bar{X} = 4.76$)

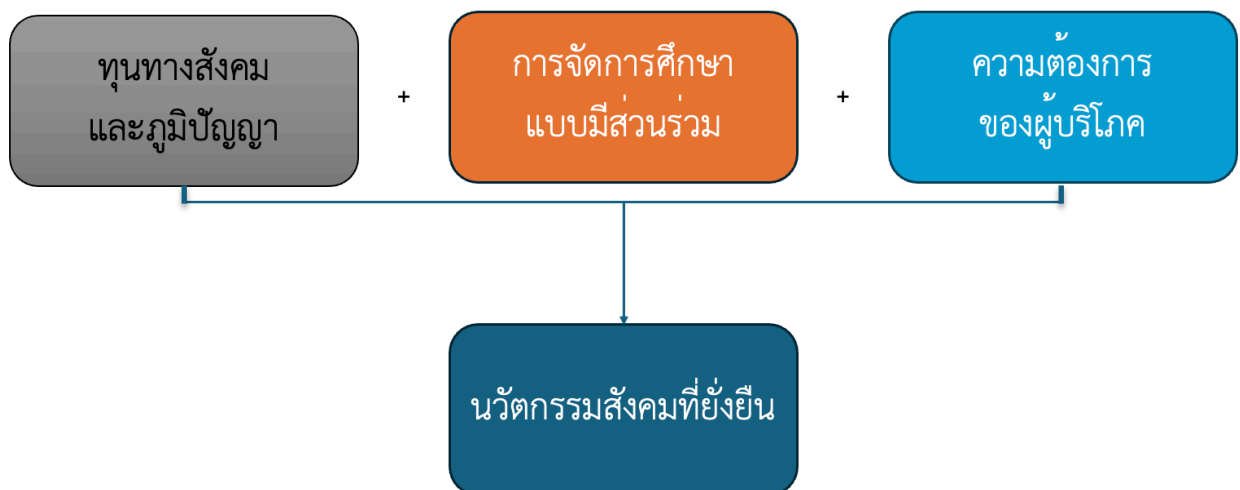
1.3 ผลลัพธ์ด้านความยั่งยืน

กระบวนการพัฒนานวัตกรรมแบบมีส่วนร่วมนี้ ก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงประจักษ์ด้านความยั่งยืนแบบองค์รวมใน 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติเศรษฐกิจ: เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางการค้าจากทรัพยากรที่ไร้มูลค่า วัสดุเหลือทิ้ง นำไปสู่การขายช่องทางจัดจำหน่ายและสร้างรายได้หมุนเวียนให้แก่วิสาหกิจชุมชน 2) มิติสิ่งแวดล้อม: เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรตามหลัก

เศรษฐกิจหมุนเวียน ส่งผลให้ขยะทางการเกษตรในชุมชนเป้าหมายลดลงสู่ระดับศูนย์ และ 3) มิติสังคม: เกิดความตระหนักรู้ในการวางแผนทรัพยากรท้องถิ่น ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งและพร้อมพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

2. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

บทสรุปที่สำคัญที่สุดจากการวิจัยครั้งนี้ คือการค้นพบสมการคุณค่าของนวัตกรรมสังคม ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชุมชนไม่ได้เกิดจากการผลักดันเทคโนโลยีขั้นสูงเพียงด้านเดียว แต่เกิดจากการบูรณาการอย่างสมดุลระหว่าง ทุนทางสังคมและภูมิปัญญา + การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม + ความต้องการของผู้บริโภค โดยผลการศึกษายืนยันว่า การจัดการศึกษาทำหน้าที่เป็น ตัวเร่งปฏิกิริยาที่สำคัญที่สุดในการเชื่อมประสานทรัพยากรและกลไกตลาดเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นนวัตกรรมสังคมที่ยั่งยืน

ภาพประกอบที่ 2 สมการคุณค่าของนวัตกรรมสังคม

Figure 2 Participatory Co-creation Innovation for Sustainability Model

3. อภิปรายผลการวิจัย

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วมนี้ มีความสอดคล้องกับทิศทางการขับเคลื่อนนวัตกรรมสังคมในระดับสากลที่กำลังเปลี่ยนผ่านจากการพึ่งพาเทคโนโลยีขั้นสูง มาสู่การใช้นวัตกรรมเชิงสังคมและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Howaldt, J. et al., 2018) สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ หรือ SDGs (United Nations, 2015) โดยเฉพาะในเวทีโลกที่องค์กรสากลต่างให้ความสำคัญกับแนวคิดการร่วมสร้างสรรค์ระหว่างสถาบันการศึกษาและชุมชนฐานราก (Trencher, G. et al., 2014) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลายเป็นเศรษฐกิจหมุนเวียน ข้อค้นพบเรื่องการใช้การจัดการศึกษาเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาในสมการนวัตกรรมสังคมของงานวิจัยนี้ จึงเป็นเครื่องยืนยันในระดับสากลว่า นวัตกรรมทางสังคมที่ยั่งยืนที่สุดคือกระบวนการที่เกิดจากการสร้างพลังอำนาจให้คนในชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดโลกได้ด้วยตนเอง (Nicholls, A. Simon, J. and Gabriel, M., 2015)

นอกจากนี้ เมื่อนำข้อค้นพบมาพิจารณาเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาในภูมิภาคอาเซียน จะเห็นภาพสะท้อนที่คล้ายคลึงกันในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่มีฐานรากทางเกษตรกรรมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เช่น ในประเทศอินโดนีเซียและ

เวียดนามที่มีความพยายามในการใช้แนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อยกระดับวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง โดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันอุดมศึกษาในการวิจัยและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตผู้บริโภคใหม่ (Bidet, E. and Defourny, J., 2019) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ได้เติมเต็มช่องว่างที่พบในหลายโครงการพัฒนาชุมชนระดับภูมิภาค ซึ่งมักจะเผชิญปัญหาการขาดความต่อเนื่องเมื่อโครงการวิจัยหรือระยะเวลาการให้ทุนสิ้นสุดลง (Barron, P. et al., 2024) โดยงานวิจัยนี้เสนอทางออกผ่านการฝังกระบวนการเข้าไปในระบบโมดูลการจัดการเรียนการสอนระยะยาวของนิสิต ซึ่งช่วยสร้างหลักประกันว่าชุมชนจะได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบค่อยเป็นค่อยไป และมีพี่เลี้ยงทางวิชาการดูแลจนสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเองในตลาดจริง

4. ข้อเสนอแนะการวิจัย

เพื่อให้องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้เกิดประโยชน์สูงสุดและสามารถขยายผลได้อย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการดังนี้

4.1 ด้านนโยบายการศึกษา การปฏิรูปการเรียนรู้สู่การเป็นผู้ประกอบการสังคม สถาบันอุดมศึกษาควรมีนโยบายส่งเสริมและปรับโครงสร้างหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่น โดยมุ่งเน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน อย่างแท้จริงผ่านแนวทางปฏิบัติ

การจัดการศึกษาแบบโมดูลข้ามศาสตร์: ควรทลายเส้นแบ่งระหว่างรายวิชาหรือคณะ โดยจัดโครงสร้างการเรียนแบบโมดูลที่รวมศาสตร์ด้านการจัดการ ธุรกิจ นวัตกรรม และสังคมวิทยาเข้าด้วยกัน เพื่อให้บัณฑิตมีทักษะรอบด้านในการแก้ปัญหาจริง

การลงพื้นที่เรียนรู้ระยะยาว: ควรปรับกรอบเวลาการทำโครงงานของนิสิตจากเดิมที่จำกัดเพียง 1 ภาคการศึกษา เป็นการลงพื้นที่แบบต่อเนื่อง เช่น 1 ปีการศึกษา เพื่อให้บัณฑิตมีเวลาเพียงพอในการสร้างความไว้วางใจกับชุมชน การทดลองผิดถูก และการพัฒนานวัตกรรมที่เสร็จสมบูรณ์ตั้งแต่ต้นน้ำ เริ่มจากการค้นหาความต้องการกลางน้ำ ผ่านการพัฒนาต้นแบบ ไปจนถึงปลายน้ำ ลงพื้นที่เพื่อการทดสอบตลาดและการจำหน่ายจริง

การสนับสนุนทรัพยากรตั้งต้น: สถาบันการศึกษาควรมีกลไกสนับสนุนทุนวิจัยตั้งต้นสำหรับโครงงานนิสิต และจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะ เพื่อเป็นพี่เลี้ยงในการต่อยอดผลิตภัณฑ์ของนิสิตและชุมชนสู่การจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาหรือการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคม

4.2 ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากด้วยนวัตกรรมแบบอุปสงค์นำทาง หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และหน่วยงานพัฒนาชุมชน สามารถนำกลไกความสำเร็จจากงานวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบ ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอื่น ๆ ผ่านแนวทางปฏิบัติ

การเปลี่ยนผ่านกระบวนการที่ส่งผลให้ภาครัฐควรปรับรูปแบบการส่งเสริมชุมชน จากเดิมที่เน้น การผลิตสิ่งที่ชุมชนถนัดแล้วจึงหาตลาด เป็นการอบรมให้ชุมชนรู้จัก การวิเคราะห์แนวโน้มความต้องการของผู้บริโภคใหม่ (Demand-driven) เช่น แนวโน้มรักสุขภาพ หรือ แนวโน้มรักษ์โลก แล้วจึงนำทรัพยากรที่มีมาตอบโจทย์นั้น

การสร้างมูลค่าเพิ่มจากเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy Policy): องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดนโยบายส่งเสริมในด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัสดุเหลือทิ้ง โดยให้สิทธิประโยชน์ หรือเงินอุดหนุน แก่วิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำของเสียทางการเกษตรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ เพื่อลดปัญหาขยะชุมชนให้เป็นศูนย์

การสร้างเครือข่ายศูนย์เรียนรู้ชุมชน: ภาครัฐควรคัดเลือกชุมชนที่ประสบความสำเร็จจากการพัฒนานวัตกรรมร่วมกับสถาบันการศึกษา เช่น ชุมชนที่ผลิตขนมขบเคี้ยวเสริมใยอาหาร ให้เป็นลักษณะ ศูนย์กลางการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชนด้วยกันเอง ซึ่งจะช่วยสร้างความยั่งยืนได้ดีกว่าการพึ่งพาหน่วยงานภายนอกเพียงอย่างเดียว

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). **โมเดลเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (BCG Model)**. กรุงเทพฯ : กระทรวงการอุดมศึกษา.
- Barron, P., Fernandes, P., Winkler, S. & Woolcock, M. (2024). **A learning agenda for community-driven development: Responding to complex contextual, evaluation, and inference challenges** (Policy Research Working Paper No. 10883). Washington, D.C.: World Bank.
URL: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-10883>
- Bidet, E. & Defourny, J. (Eds.). (2019). **Social enterprise in Asia: Theory, models and practice**. New York: Routledge.
- Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (Eds.). (2018). **Atlas of social innovation: New practices for a better future**. Eggenstein: Sozialforschungsstelle, TU Dortmund University.
- Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A. & Hamdouch, A. (Eds.). (2013). **The international handbook on social innovation: Collective action, social learning and transdisciplinary research**. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Murray, R. Caulier-Grice, J. & Mulgan, G. (2012). **The open book of social innovation**. London: The Young Foundation.
- Nicholls, A. Simon, J. & Gabriel, M. (Eds.). (2015). **New frontiers in social innovation research**. London: Palgrave Macmillan.
- Phills, J. A. Deiglmeier, K. & Miller, D. T. (2008). Rediscovering social innovation. **Stanford Social Innovation Review**. 6(4) : 34–43. <https://doi.org/10.48558/GBJY-GJ47>
- Trencher, G., Yarime, M., McCormick, K. B., Doll, C. N. H. & Kraines, S. B. (2014). Beyond the third mission: Exploring the emerging university function of co-creation for sustainability. **Science and Public Policy**. 41(2) : 151–179. URL: <https://doi.org/10.1093/scipol/sct044>
- United Nations. (2015). **Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development**. Retrieved September 12, 2025, from <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Wiggins, G., & McTighe, J. (2005). **Understanding by design (2nd ed.)**. Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).